

IVN

Het IVN, instituut voor natuur- en milieueducatie, is een vereniging van vrijwilligers en beroepskrachten die streeft naar meer natuur en een betere kwaliteit van het milieu.

Verspreid over Nederland heeft het IVN zo'n 170 plaatselijke afdelingen en elf provinciale consulentenschappen. Meer dan 16.000 leden zetten zich actief in voor de natuur en het milieu door middel van allerlei voorlichtende en educatieve activiteiten voor jong en oud, zoals excursies, cursussen, tentoonstellingen en lezingen.

WANDELING, JUFFERSWAARD, HEELSUMS BEEKDAL EN NOORDBERG

route

Een landschappelijk veelzijdige wandelroute door het gebied gelegen tussen de kom van Renkum, de Rijn, de A50 en Heelsum.

begaanbaarheid

Voor deze tocht wordt stevig schoeisel aanbevolen. Bij erg hoog water van de Rijn is de wandeling niet mogelijk!

afkortingen

de route is **vet** gedrukt; l.a. = linksaf; r.a. = rechtsaf

uitgave IVN Zuidwest Veluwezoom, april 2005

WANDELING JUFFERSWAARD, HEELSUMS BEEKDAL EN NOORDBERG

IVN ZUIDWEST VELUWEZOOM

Route informatie:

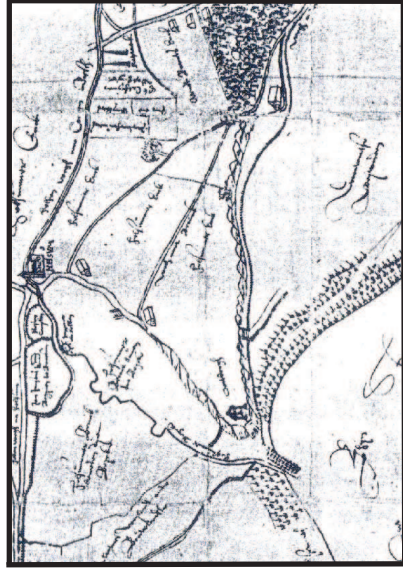
Deze wandeling voert u door de uiterwaarden van de Rijn - de Jufferswaard bij Renkum - langs en over de Heelsumse beek, over een uitloper van de Doorwerthse heuvels - de Noordberg - uiteindelijk naar het Heelsumse kerkje. De wandeling kan op twee manieren gelopen worden :

- a. Een wandeling van ca. één uur van bushalte naar bushalte, of*
- b. Een rondwandeling van ca. twee uur.*

Voor deze tocht wordt stevig schoeisel aanbevolen. Bij erg hoog water van de Rijn is de wandeling niet mogelijk!

Een wandeling in een gebied waar stenen werden gebakken en mensen werden berecht.....

Een heel oud kaartje van de Noordberg

Jufferswaard aan de Rijn

Inleiding

Wanneer u met de auto komt is de start van de wandeling bij een (niet aangegeven) parkeer/pick-nickplaats bij de stoplichten aan de N225, waar van Wageningen komend, links het dorp ligt en rechts de ingang van de papier-fabriek Norske Skog, voorheen Parenco. U rijdt vijftig meter richting fabriek over de Veerdam en volgt dan links de weg naar de Rijn. Bij deze parkeerplaats is een klaphek met bordje "Oostereng". Hier gaat u door en loopt dan meteen over de zomerdijk langs de rivier. Bij twee prachtige oude lindebomen ziet u het pad van links komen, waar de buswandaars overheen gaan. Zie verder de route.

Wanneer U met de bus komt, lijn 86, stapt u aan de Utrechtseweg halte Groeneweg uit, loopt over de Utrechtseweg richting dorp tot het kruispunt met stoplichten. Hier steekt u de Rijksweg over,

gaat ca. vijftig meter naar rechts en links een stalen klaphek door. U loopt over een oude Klinkerweg de Jufferswaard in richting rivier met aan de rechterkant een ruig gebied waarin 's zomers uitbundig de paarse kattenstaart bloeit. Dan buigt het pad vóór de ruïne van de oude steenfabriek naar links, bij twee prachtige oude lindebomen.

Jufferswaard

We lopen nu geruime tijd over de zomerdijk langs de rivier stroomopwaarts tot de monding van de beek.

De vegetatie is hier nogal ruig, u treft o.a. de forse akkerdistel aan, de grote brandnetel en kruipend over de grond hondsdraf, met paarse bloempjes.

De akkerdistel, ook wel weidestekel genoemd, komt overal voor in de gemiddelde streken. De plant houdt van vruchtbare gronden en groeit dan ook vaak in weilanden, waar hij met z'n sterk vertakend, horizontaal kruipend wortelstelsel de boer een doorn in het oog is. De bladrand is bezet met scherpe stekels en de bloemhoofdjes met heel veel kleine, paarse, langwerpige bloempjes bij elkaar. Die worden door vele soorten insecten bezocht vanwege de nectarrijkdom, vooral door vlieders en bijen. Op de distel leggen o.a. de distelvlinder en de distelsnuiftor hun eitjes; de larven eten het bladmoes. In het najaar

vormen de talloze zaadjes in het zaadpluis een maatje voor vogels, zoals de kleurrijke putter die ook wel distelvink heet. In Middeleeuwse wapenschilden was de distel het zinnebeeld van weerbaarheid.

Renkum en Heelsum liggen aan de Noordoever van de Rijn in de zuidelijke Veluwezoom. Dit gebied is gevormd in de ijstijden met name tijdens de één na laatste (Saale) ijstijd, ca. 135000 jaar geleden. Het landijs bereikte het huidige Nederland en kroop via beddingen van Rijn en Maas in zuidelijke richting. Door het gewicht van het ijs werd de grond opgestuwd en vormde een rij heuvels, de "stuwwallen". De rivieren werden zo afgesloten en de rivieren moesten naar het westen afbuigen. In de laatste (Weichsel) ijstijd, die ca. 10000 jaar geleden eindigde werd Nederland niet met ijs bedekt. Het landschap bestond uit een soort toendra. Regen en smeltwater slepen de dalen uit, die we nu in dit gebied tegenkomen.

De Jufferswaard, een uiterwaard van de Rijn die het gebied tussen Veerweg en Noordberg omvat, wordt reeds genoemd in verkoopakten van 1683 toen het in bezit van "de Doorwerth" kwam. Het wordt beheerd door Staatsbosbeheer. Als het water in de Rijn omhoog komt loopt het gebied onder. In strenge winters wordt hier wel eens geschaatst. Het is een uniek landschap. Hier grenst de stuwwal met een stootoever direct aan de rivier, uniek voor de Veluwe.

We passeren de restanten van een oude steenfabriek, we zien de rails, de schoorsteen en de oude ovens; deze steenfabriek werd in 1874 gebouwd, als laatste van de vier ovens die Renkum rijk was en werd in 1944 verwoest. Even verderop staat een bordje met 'gevaarlijk terrein'.

Er groeit hier o.a. volop inlandse berenklauw, witte dovenetel, framboos, braam, smeerwortel en hoog opgeschoten struiken zoals zwarte vlier, meidoorn en hondsrös.

De witte dovenetel heeft de bijnaam "zuigjes" omdat de witte lipbloempjes zeer nectarrijk zijn, geliefd bij insecten zoals bijen en hommels, maar ook bij mensen. De nectar zit in een buisje in de bloem en alleen insecten met een lange tong kunnen er goed bij. Hommels hebben een korte tong en breken in: zij bijten aan de zijkant een gaatje in de bloempjes om de nectar te bereiken. De plant lijkt sprekend op een brandhetel, maar prikt niet. In de kruiden-geneeskunde wordt deze plant weinig toegepast. Een voorbeeld is het gebruik als regulator van darm- en miltwerking. Maar als voedsel voor pluimvee en konijnen is het echter zeer geschikt. Aan de zaadjes zit een aanhangsel dat zeer smakelijk is voor mieren, het zogenaamde mierenbroodje. Deze insecten verslepen het zaad en eten het broodje eraf, waarna het zaad ver van de moederplant kan ontkiemen. Door bemesting door koeien, paarden, honden,

enzovoorts, kan de plant goed gedijen, net als de braam en de brandhetel.

Hoog zomer bloeit hier ook het gele Jacobs kruiskruid en boerenwormkruid en slingert de haagwinde zich met witte bloemkeuken overal doorheen. Aan de rechterkant, vlak langs en zelfs in het water, groeien veel bomen zoals schietwilg, es, meidoorn en berk, opgeschoten uit zaad, deels door de rivier meegevoerd. Het is hier een paradijs voor vele vogelsoorten waaronder fitis, tijffjaf en zwartkop.

De es is een boom die graag op vochtige, voedselrijke gronden groeit. De bloemen groeien in pluimen; het zaad, met langwerpige vleugeltjes, hangt in trossen. De boom

kan eenhuizig zijn, d.w.z. mannelijke en vrouwelijke bloemen zitten op één boom, maar er zijn ook bomen met uitsluitend mannelijke of uitsluitend vrouwelijke bloemen. Die noemt men dan tweehuizig. De wind zorgt voor de bestuiving. Het blad bestaat uit een steel met meestal negen deelblaadjes. Het hout is duurzaam en taai en wordt vanouds gebruikt voor stelen van gereedschap, roeiriemen, hockeysticks, sleden, ski's en turntoestellen. Ook zou de speer van de mythologische Griekse held Achilles van essenhout gemaakt zijn, en ook de pijlen van Eros (Amor). De noordelijke volken zagen in de es de levensboom "Yggdrasil" die de aarde via zijn kroon met de hemel en via zijn wortels met de onderwereld verbindt.

Bij een groep oude wilgen aan de rivier gekomen, hebben we goed zicht op de steenfabriek van Heteren aan de overkant van de Rijn, die nog steeds in gebruik is. Even verderop is een strandje bij een krib, links kijken we uit op de plassen in de uiterwaard waar o.a. gele waterkers en geurige watermunt groeien.

Langs het pad staan boterbloem, kleeftkruid, dolle kervel en een hoge, iele distelsoort, de kale jonker. In juli en augustus bloeit hier ook veel roze springbalsemien. De vogels die hier voorkomen zijn o.a. knobbelzwaan, meerkoet, scholekster, Kievit en in het riet de karekiet. De statige buizerd kan je hier ook regelmatig zien

meerkoet

rondcirkelen. In de herfst komen er ook wintergasten, zoals groepen kramsvogels, op de bessenrijkdom af.

De plassen in de Jufferswaard zijn ontstaan door de kleiafgravingen t.b.v. de steenfabricage en worden kleiputten genoemd. Over de steenoven de "Kleikamp" schrijft Wes Beekhuizen een aardig stukje in zijn "Hoe groen was mijn dorp": "De klei werd met smalspoorwagentjes, getrokken door paardjes en later door een stoomlocomotiefje uit de kleiputten in de uiterwaard naar de droogbanen en later naar de ovens gebracht. Veel dorpelingen vonden hier werk, ook vrouwen en kinderen. Het werk was zwaar en men maakte lange dagen van zes tot zes. Van november tot maart lag het 'steenmaken' stil en werd er alleen onderhoud gepleegd en als het mogelijk was klei vervoerd. Het meeste werkvolk van de steenovens woonde in de Renkumse buurt "Fluitersmaat".

Heelsumse Beek

Bij hoogwatermeetpaal 896 komt de Heelsumse beek via een vis-vriendelijke cascade in de Rijn. De monding en bovenloop van de beek is rond 2000 geheel gereconstrueerd door het Waterschap Vallei en Eem. Hier kunt u in de beek de zoetwatermossel aantreffen en een heel kleine kreeftachtige, de vlokreeft.

Het pad buigt langs de beek naar links.

Er staat hier vier en veel meidoorn. In de nazomer bloeit hier de hoge canadese fijnstraal met gele bloempluimen. Aan het eind van het pad staat een informatiebord van Staatsbosbeheer, de terreinbeheerder.

meidoorn

De meidoorn is een struik die in mei met tuitjes witte, roze of rode bloemen bloeit en gedoornde takken heeft. Die met rode besen, met één pit is de eenstijlige meidoorn, die met twee pitten is de tweestijlige meidoorn, waarvan de pitten door vogels gegeten worden. Door hun dichte takkengestel vormen ze een ideale schuil- en broedplaats voor vogels en ook voor kleine zoogdieren. Meidoorns kunnen mooie hagen vormen en werden vroeger veel gebruikt rondom weilanden als vee-kering. Na de komst van het prikkeldraad zijn veel oude heggen gerooid. Ook vanwege de ziekte perenvuur zijn veel meidoorns gekapt.

Tegenwoordig wordt het belang van deze hagen weer op waarde geschat en worden oude hagen opgeknapt en nieuwe aangeplant. Een bekend voorbeeld van herstel is het Maasheggenlandschap langs de Maas in Noord Limburg en in Brabant. Blad, bloemen en vruchten van de meidoorn worden in de kruidengeneeskunde gebruikt, onder andere voor regulering bij hartstoringen en verlagen van de bloeddruk.

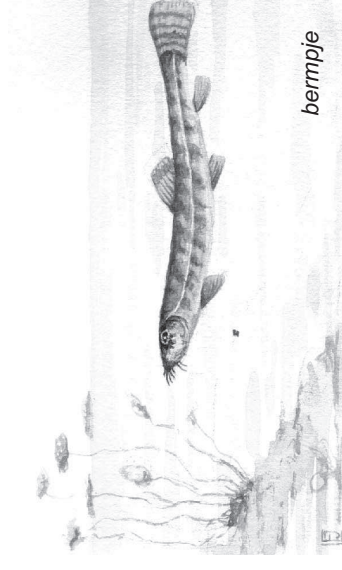
NB. Bij het infobord is de mogelijkheid terug naar het dorp te lopen. Het pad komt op de Utrechtseweg uit. Maar,.. dan mist u wel een heleboel moois, niet aan te raden dus!

Op dit punt begint het pad, dat we nu gedeeltelijk gaan lopen en dat als "Fonteinallee" te boek staat, het komt uiteindelijk via kasteel Doorwerth uit in Oosterbeek.

De naam Fonteinallee is te danken aan een natuurlijke spreng en vijver "de Fontein", waar deze weg van Doorwerth naar Oosterbeek langs liep. Het westelijke gedeelte van deze weg liep via de Noordberg, door het Heelsumse broek naar de Utrechtseweg en kwam uit bij een boerderij genaamd "de Maat". In de zeventiende eeuw heette deze weg Galerie de la Trémouille naar de tweede vrouw van Anton Graaf van Aldenburg (van kasteel Doorweerth) met wie hij in mei 1680 trouwde.

Het spraakmakende 'Plan Ooievaar' uit het jaar 1992 heeft een aanzet gegeven tot een ander beheer van de uiterwaarden. Hier is dat door de eigenaren van het gebied goed opgepakt. Het plan beoogt de uiterwaarden weer zo aantrekkelijk te maken voor planten en dieren, dat verdwenen soorten er zich spontaan weer zullen gaan vestigen, zoals uiteindelijk bijvoorbeeld de zwarte ooievaar, bewoner van eenzame rivierbossen. Staatsbosbeheer wil door middel van maaien en het maaisel afvoeren de ruigtes in de Jufferswaard verschrallen, waardoor planten die in het rivierengebied thuis horen weer terug zullen komen. Daar hoort ook extensieve begrazing bij met paarden en runderen die zichzelf het hele jaar door kunnen redden.

Het waterje dat we hier tegenkomen is het eindpunt van de Heelsumse- en Wolfhezerbeek, twee sprengbeken, lang geleden door de mens vergraven om schoon water te verkrijgen voor wasserijen en/of papiermolens. Het brongebied ligt nu op de

bermpje

Wolfhezerheide. Bij de papierfabriek van Schut gaat de beek onder de Utrechtseweg door, daarna onder de provinciale weg, en via de uiterwaard naar de Rijn. In 1995 hebben Natuurmonumenten, Geldersch Landschap en Staatsbosbeheer een totaal plan gemaakt voor het hele stroomgebied. Dit heeft in 2000 geresulteerd in de aanleg door het Waterschap Vallei en Eem van een stromingsmoeras met vistrappen in de Jufferswaard. Het doel van een stromingsmoeras is onder meer het water langer vast te houden voor het de rivier in stroomt. Het water is voedselarm, hetgeen resulteert in een bijzondere plantenontwikkeling zoals: beekpunge, waterpinksterbloem, vergeet mij niet, ereprijs.

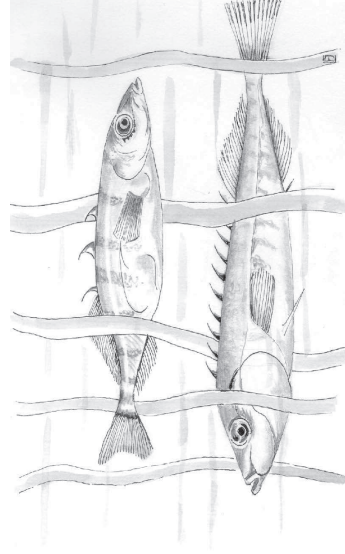
Ereprijs met de Latijnse geslachtsnaam Veronica komt met maar liefst met tweentwintig soorten in ons land voor. Het meest bekend is de gewone ereprijs die massaal in gazons kan voorkomen en, bloeiend, een mooie diepblauwe waas kan geven. De Latijnse naam Veronica zou komen van de legende van Veronica die Jezus' gezicht met een doek afnam tijdens zijn lijdensweg. In de bloemkroon zou het gezicht van Jezus te herkennen zijn. Het is echter dubi-

eus of deze Veronica bestaan heeft. De naam ereprijs komt van Rembert Dodoens (Dodonaeus), een arts uit de 16e eeuw die een "Cruydeboek" heeft geschreven. Hij omschreef het geneeskrachtige mannetjes-ereprijs als "eer ende prijs oft lof". De weidebeekjuifer, een soort libel, vliegt hier soms boven het water.

In het gebied zijn koeien en pony's uitgezet voor begrazing. De vistrappen geven verschillende soorten vis een kans de beek stroomopwaarts te zwemmen en zich voort te planten, we denken dan aan voorn, regenboogforel, bempje en stekelbaars.

We slaan hier r.a. via een brug over de beek.

In de volksmond wordt deze brug "vishek" genoemd. Hier groeit een vegetatie met o.a. heksenmelk en gele lis.

3- en 10 doornige stekelbaars

Noordberg

We komen bij een stalen klaphek aan de voet van de Noordberg en gaan omhoog, een breed zandpad op met aan weerskanten eiken.

Ook hier groeit weer zwarte vlier en op de bodem een plant met iele gele bloempjes, de rankende helmbloem.

In een beschrijving van Craandijk uit 1880 wordt de Noordberg "Doorwertschen berg" genoemd. De Noordberg is geen stuwwal, maar een restant van dikke smeltwaterafzettingen uit de ijstijden. Aan de westkant zijn deze afzettingen weggeërodeerd door de vorming van het Heelsumse beekdal.

We komen bij een kruispunt van bospaden. Wanneer we hier r.a. zouden gaan komen we op het "Galgenveld", nu zichtbaar als een heuveltje.

Op een kaart uit 1616 van Bernard Kempinck is de galg afgebeeld. Dit gebied was lange tijd in bezit van de heerlijkheid Doorwerth en aangezien de rechtspraak in die tijd in handen lag van de Heer van Doorwerth, was hier ook een zgn. "gerichtsplaats" of executieterrein dat lag aan de rand van het rechtsgebied. Volgens Demoed stond de galg op de westelijke hoek van de gerichtsplaats; hij verklaart de naam Noordberg uit een verbastering van "Oordberg", waarin Oord een oude benaming zou zijn voor gerichtsplaats. De galg heeft er tot aan de Franse

akkerdistel

IVN Zuidwest Veluwezoom

16

ereprijs

zomereik

Wandeling Jufferswaard, Noordberg

17

winterlinde

sleedoorn

zwanebloem

tijd gestaan. In 1709 werd hij voor veertig gulden vernieuwd. Craandijk schrijft hierover: "Op zulke punten zou onze heden-daagse beschaving een hotel, of althans een bierhuis stichten. De hooge Heeren onder onze vadersen schijnen ze bij voorkeur te hebben gebruikt om er hun galg te plaatsen."

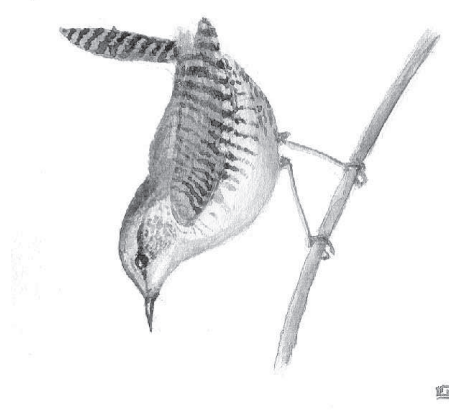
Op het kruispunt gaan we r.d.

We lopen nu langs een eikenbos met spaartelgen. Voordat de chemische looistoffen werden uitgevonden, gebruikte men gemalen eikenschors voor het looien van leer. Om de vijf tot zeven jaar werden daartoe in het voorjaar de eikenstruiken van hun takken ontdaan en de schors van de afgezaagde takken losgeklopt. Toen het eikenhakhout voor dit doel niet meer nodig was haalde men alle takken op eentje na van de stobben af en liet die doorgroeien tot een boom. De steeds maar weer afgezaagde, dikke oude stobbe is duidelijk herkenbaar.

Boven aangekomen buigt het pad flauwtjes naar links, evenwijdig aan de Rijn.

We hebben hier een mooi uitzicht op de rivier. Nogmaals Craandijk citerend heeft hij het over "het rijke landschap": hij ziet "in een wijde bocht de Rijn stroomen, de roode daken der steenovens scherp afsteken tegen het lichte groen der uiterwaarden, het donkere bos van Hemmen en de Randwijkse toren en zelfs de bomen bij het Lexkensveer". Hij noemt het "een van die plekjes, waarvan 't den wandelaar moeite kost, te scheiden".

Hier op de Noordberg treffen we andere soorten bomen en struiken aan dan beneden in de uiterwaard. Behalve eik groeit er ook beuk, lijsterbes, sporkenhout, krentenboom en Amerikaanse vogelkers. De kamperfoelie slingert zich om boompjes en struiken. Ook de vogels zijn anders dan

winterkoninkje

beneden, het zijn meer bosvogels zoals vink, kool- en pimpelmees, roodborst, winterkoning, boomkruiper.

Wie kent niet het winterkoninkje? Dit kleine, beweeglijke, bruine vogeltje met z'n parmantig opgewipte staartje? Zijn schetterend liedje klinkt ongelooftijd luid voor zo'n klein ding. Het is een insecteneter die in elk biotoop voorkomt en die zelfs in niet al te strenge winters zijn kostje bij elkaar scharrelt in hoekjes, spleten en gaatjes. In tegenstelling tot de meeste insectenetende zangvogels trekt hij niet. Het mannetje bouwt in het voorjaar meerdere bolvormige nesten, laag in de struiken, en laat zijn vrouwtje daaruit eentje kiezen. Zit ze eenmaal op eieren, dan schroomt hij niet om "losse" vrouwtjes naar de andere nesten te lokken. Leegstaande nesten zijn geliefd als slaappleaats; vooral in de winter slapen meerdere winterkoninkjes lekker warm bij elkaar.

Aan de linkerkant kunt u ook een wal zien, die dwars over de hele berg loopt. Het is een oude houtwal, die vroeger werd opgeworpen om vee en wild van de akkertjes af te houden. Men beplante de wal met dichte, liefst doornige struiken. Hier staat o.a. ook braam en klein springzaad.

Voorbij een mobiele afsluitboom gaan we i.a. een pad over een hoogvlakte op.

Rechts zien we boerderij de "Noordberg". De gebouwen zijn van ca. 1950, de oude boerderij is in de tweede Wereldoorlog

vernield. Op het eerste gezicht lijkt dit pad door de akkers een saai boel. Maar wie de moeite neemt eens te bukken zal planten ontdekken die zich langs akkerranden thuisvoelen: melde, kromhals, schijfkamille, valse kamille, reigersbek, akkerviooltje, smalle weegbree, schapenschoon, klein knopkruid ooievaarsbek, zilverschoon, klein knopkruid en hanepoot. Op het pad groeien zgn. tredplanten, planten die betreding goed verdragen, grote weegbree en varkensgras. Wanneer we weer recht op staan hebben we een mooi uitzicht op Heelsum.

Schijfkamille is geen inheemse plant, maar afkomstig uit Noordoost Azië. In de negentiende eeuw ingevoerd in Europese botanische tuinen en daaruit ontsnapt en verwilderd. Het is een tredplant; de zaadjes worden verspreid via spoor- en waterwegen en door te blijven kleven aan schoenen, autobanden etc. In tegenstelling tot andere kamille soorten heeft schijfkamille geen witte straalbloemen maar alleen gele-groene buisbloempjes. Bij kneuzing van het bloemhoofdje ruikt je kamille, maar ook ananas.

Waar de weg omlaag gaat begint het asfalt. Na ca. honderd meter r.a., Broekhorst, aan het eind i.a., Koninginnelaan.

Langs deze weg bloeit in het voorjaar volop fluitekruid.

Voor het bord Heelsum eerste weg r. en vervolgens eerste weg i.a.,

richting Vosheuvel, en l. aanhoudend via een lindenlaan langs de begraafplaats richting kerk.

We komen hier in het oudste gedeelte van het dorp Heelsum, reeds in de elfde eeuw wordt van Helessem gewag gemaakt, het behoorde tot de heerlijkheid Doorwerth en lag ten zuiden van de beek. Het kerkje is van 1517, toen werd de eerste steen gelegd door joncker Frederick van Voorst, heer te Doorwerth; het werd in 1519 in gebruik genomen. De kerk kent een lange historie, was tot 1919 in particulier bezit van de heer van Doorwerth, werd in de Tweede Wereldoorlog zwaar beschadigd en in 1951 overgedragen aan de Nederlandse Hervormde gemeente, na eerst nog circa dertig jaar in het bezit van de vereniging "Hendrick de Keyser" te zijn geweest, en gerestaureerd. Het kerkje is sinds 1952 weer in gebruik. In 1871 zijn er, volgens Dr.W.Peyte, "aan de voet van de Heelsum-mer hoogte niet ver van de kerk graven gevonden met objecten daterende uit zesde of zevende eeuw, deze vondsten zijn aan een museum in Leiden gegeven".

We kunnen rond de kerk lopen.

Aan de zuidzijde zien we een grafmonument van de familie van Brakel, heren van Doorwerth. Een kijkje in de kerk is zeer de moeite waard. De linden bij de kerk hebben een speciale betekenis; vroeger was het wel de gewoonte om de begrafenisstoet drie maal onder de linden door te laten lopen teneinde de duivel te misleiden.

De linde is een hoog opgaande boom die heel oud kan worden en vaak geplant wordt bij speciale gelegenheden, bijvoorbeeld de Wilhelminalinden. We kennen de kleinbladige winterlinde, de grootbladige zomerlinde en een kruising van die twee, de Hollandse linde. Deze laatste is te herkennen aan de jonge scheuten aan de voet van de boom, het zogenaamde waterlot. De Engelsen keurden deze kruising af en noemden hem "dutch disease". Deze linde is de best groeiende van alle linden. Het blad is hartvormig, de bloesem geurt heerlijk. Je kan er thee van maken bij verkoudheid, koorts en kramp en het is zweet- en urine uitdrijvend. Lindehoning is groenachtig. Bij de Germanen was de linde een heilige boom, gewijd aan Freya, godin van huwelijk en huiselijk geluk. Als beschermer van huis en hof werden linden bij huizen aangeplant. Voor oude huizen zien we nog wel eens oude leilinden staan die vroeger als zonwering werden gebruikt: de takken van de jonge bomen werden door stokken gedwongen in een plat vlak te groeien en jonge twijgen werden regelmatig afgeknipt. Tegenwoordig wordt dat ook weer gedaan.

We lopen achter de kerk langs en tussen twee stenen palen "op de berg 18" recht op een leuk huis aan met opvallende versieringen van de dorpsmid, nu naar l. en naar beneden de heuvel af. Beneden aangekomen l.a.

We passeren het oude gemeentehuis van Doorwerth met geelblauwe luiken, nu de pastorie. De weg buigt voor het monument voor Baron van Brakel, oud burgemeester, naar rechts. Achter het monument tegenover de kerk het gebouw Rehoboth, vroeger dorpschool, nu een gemeenschaps-huis.

We gaan een stenen brug over.

Links en rechts een mooi uitzicht op het dal van de Heelsumse beek, die zich kronkelt door het weiland, met knotwilgen langs de oevers en hier en daar vee in de wei. De knotwilgen worden door vrijwilligers, waaronder IVN, regelmatig geknot.

We kunnen de dorpskern van Heelsum, die we net doorlopen hebben, wel beschouwen

hop

als een volmaakt voorbeeld van waaruit een dorp vroeger bestond; een kerk, een gemeentehuis, een school en wat huizen van neringdoenden, die nu weg zijn.

Over de brug gekomen, splitsen onze wegen, zoals in het begin al aangegeven. Maken we een rondwandeling of zoeken we een bushalte voor de terugweg op?

De weg naar de bushalte in het begin van Heelsum neemt nog circa tien minuten: zie a.

De rondwandeling naar de bushalte van aankomst cq. parkeerplaats nog circa vijfenveertig minuten: zie b.

a: Na de stenen brug eerste weg rechts,” Aan de beek”, een verhard pad langs huis Sonnewende, rechts het beekdal. Even verder komen we weer bij de beek, het pad loopt langs enige volkstuinen, met in de nazomer veel bloemen, naar een groep huizen, alwaar we rechts aanhouden en op de Utrechtseweg uitkomen. Circa tweehonderd meter naar links is de bushalte “Het Beekdal” van bus 86.

Langs het zo juist belopen verharde pad hebben in de achttiende eeuw twee papiermolens gestaan met enige arbeidershuizen. Aan de overkant van de Utrechtseweg een van de vele herdenkingsmonumenten

van de slag om Arnhem.

b: We vervolgen de Kerkweg; waar de weg naar rechts buigt, voorbij huisnummer 21 gaan we links een smal pad in, "eigen weg".

Vroeger stonden hier arbeidershuisjes van de papierfabriek van Pannekoek, het werd "de Elleboog" genoemd.

Het pad buigt naar rechts en we komen op de Utrechtseweg. We steken de Utrechtseweg over en gaan linksaf.

Aan de rechterhand huis "Heidestein", gebouwd in 1816. Vroeger woonde hier de plaatselijke huisarts. Het hoorde sinds begin negentiende eeuw bij een landgoed van circa vijftien hectaren dat pas in 1950 in bezit van de gemeente kwam; het heeft een vrij uitzicht richting uiterwaarden.

Voorbij dit huis gaan we r. het park in, houden l. aan en volgen het bospad dat evenwijdig aan de Utrechtseweg loopt, om er bij een rotonde weer op uit te komen.

In dit parkbos groeit in het voorjaar de salomonszegel.

We steken de Heidesteinlaan en de Utrechtseweg over en vervolgen deze laatste tot bij huisnummer 126A. Hier kunnen we de Utrechtseweg vervolgen om bij de bus-

halte "Groeneweg" van het beginpunt aan te komen of een mooiere route nemen:

l.a. het grindpaadje tussen 126A en 128 in lopen. Bij een tunneltje onder de weg doorgaan en na trap-op/trap-af het klaphek doorgaan om direct r.a. het pad door de uiterwaard richting fabriek en parkeerplaats te volgen. Dit pad kan zeer modderig zijn: als u daar geen zin in heeft, loop dan door tot de rivier en volg de zomerdijk terug richting fabriek.

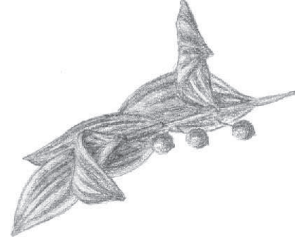
Behalve de oude haag met o.a. meidoorn en sleedoorn groeien langs dit pad lage plantjes, zoals hondsdraf, vijfvingerkruid, zilverschoon en vergeet-mij-niet. Aan de waterkant van de plas kunt u vochtminnende planten aantreffen zoals o.a. wilgen-roosje, pitrus, waterpeper, wolfspoot en in het water waterweegbree, pijlkruid, watermunt en vvbloem.

De meerkoet is een watervogel die in ons land overal voorkomt waar water is, tot in de stadsgrachten aan toe. Hij is gedrongen van vorm en heeft een zwart verenkleeft en een witte snavel en voorhoofdsbles. Zijn poten zijn groen met lobben aan de zwemvliezen. Vooral in de winter kan je ze aantreffen in zeer grote groepen, waarbij zich dan ook veel trekkende soortgenoten uit Scandinavië bevinden. Hun grote nest maken ze van plantaardig materiaal. De jongen zijn lelijk, maar wel aandoenlijk met hun rode kopje.

Voorbij de plas kunt u aan de rechterkant van het paadje enkele ruïnes aantreffen van bijgebouwen van de steenfabriek. Bij de eerste ruïne slingert zich een bosrank omhoog in de meidoorns. In de herfst kan je de zilvergrijze pluizenbollen met zaad in de boomkruinen zien zitten.

Vlak vóór de papierfabriek gaat u om bij de bushalte te komen r.a. naar de Utrechtseweg. Om bij de parkeerplaats te komen gaat u l.a. en op de splitsing met de grote, oude lindebomen r.a. en door het klaphek. Dit pad kan zeer modderig zijn: als u daar geen zin in heeft, loop dan door tot de rivier en volg de zomerdijk terug richting fabriek.

Wij hopen dat u genoten heeft van deze wandeling door het afwisselende landschap van de Zuidwest Veluwezoom.

salomonszegel

Gebruikte literatuur:

Craandijk, J en P.A.Schipperus, Wandelingen door Nederland met pen en potlood, De Doorweerth, blz 333 – 355 (1880)

Demoed, E.J., Van een groene zoom aan een vaal kleed (1953)

Beekhuizen, W., Hoe groen was mijn dorp (1973)

Wersch, P. van, Folklore van de wilde planten

Weeda, E.J. et al., Nederlandse oecologische flora

Colofon:

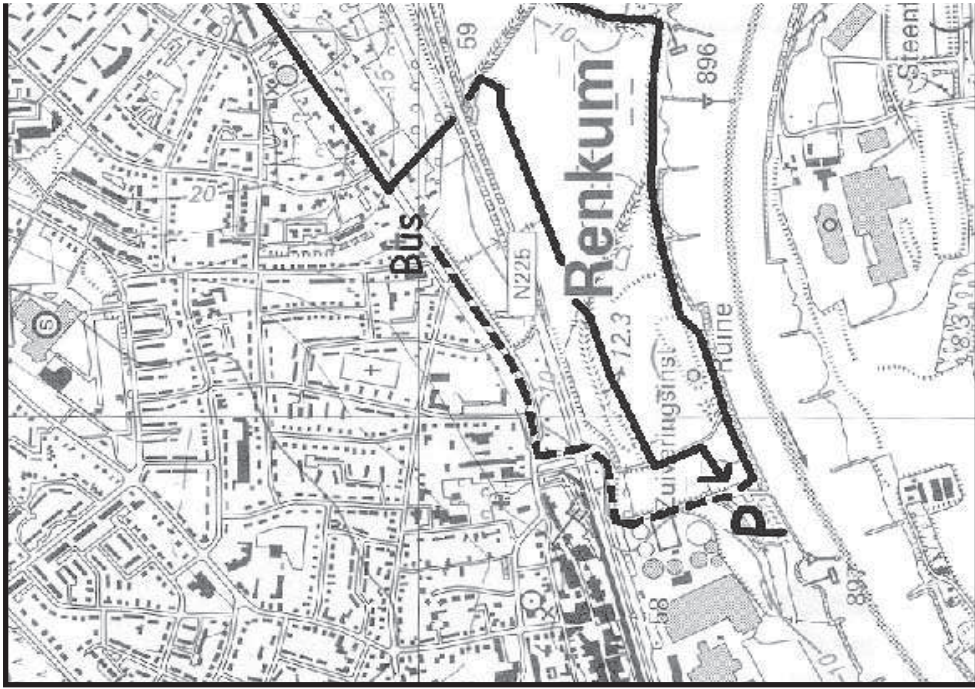
Auteurs: Piet Dolman, Jone Nuis

Tekeningen: Frits Leusink

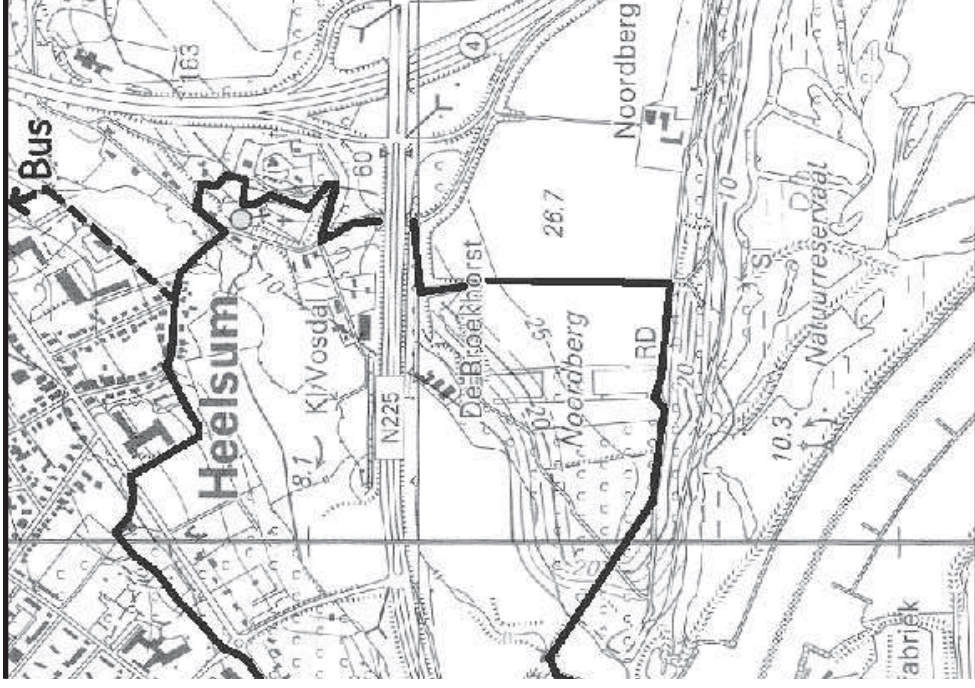
Productie: Hubert Mettievier Meijer

Druk: drukkerij Modern, Bennekom

Uitgave: IVN Zuidwest Veluwezoom, april 2005

Wandelroute Jufferswaard, Heelsums
beekdal en Noordberg

IVN LANDELIJK BUREAU, POSTBUS 20123, 1000 HC AMSTERDAM, TEL.
020 / 622 81 15
WWW.IVN.NL